

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 5 Issue 3, November 2021

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 11.05.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.09.2021

DOI: 10.30692/siad.936159

ADA-YI TAHAFFUZUN MEMURLARI: KAMARAN ADASI ÖRNEĞİNDE TAHAFFUZHANE ÇALIşANLARI (1882-1916) *

*Officers of the Quarantine Island: Employees of Quarantine Station in The Example of
Kamaran Island (1882-1916)*

Canan YILDIRIM

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-8327-5581

canany07@hotmail.com

Atıf/Citation: Canan Yıldırım, (2021), “Ada-yı Tahaffuzun Memurları: Kamaran Adası Örneğinde Tahaffuzhane Çalışanları (1882-1916)”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.3 Kasım 2021 s.589-612.

Özet: Salgın hastalıklar insanoğlunun en büyük problemlerinden biri olmuştur. Dünyanın her yerine yayılan büyük salgınlar insanları zorlamış ve bazen çaresiz bırakmıştır. Salgınların yayılma hızını ve vereceği tahribatı önlemek için karantina yöntemini geliştirmiştir. Karantina ilk defa 14. yüzyılda yaşanan büyük veba salgınına karşı Venedik ve Dubrovnik'te uygulanmıştır. Osmanlı'da ise usul-i tahaffuz olarak adlandırılan ilk karantina 1831 yılında II. Mahmud Dönemi'nde uygulanmaya başlanmıştır. O dönemde karantinanın uygulandığı merkezlerden biri de tahaffuzhanelerdir. 1839 yılında kurulan ilk daimî tahaffuzhanenin ardından Osmanlı topraklarının stratejik noktalarına tahaffuzhaneler kurulmaya devam edilmiştir.

1882 yılında Kızıldeniz'de hac güzergahı üzerinde kurulan Kamaran Tahaffuzhanesi Osmanlı topraklardaki en büyük ve kapsamlı tahaffuzhanedir. Kamaran Tahaffuzhanesi, kurulmasından itibaren binlerce hacıyı, yolcuyu, gemiyi ve vapuru bünyesinde ağırlamıştır. Kompleks bir yapı olan tahaffuzhanede karantina işlemlerinin yanı sıra buraya gelen yolcuların ve deniz taşıtlarının dezenfeksiyon işlemleri de yapıldı. Bütün bu işlemlerin yapılması için burada çok çeşitli alanlarda çalışan bulunmaktaydı. Bu makalede tahaffuzhane bünyesinde 1882-1916 yılları arasında istihdam edilen çalışanlar tespit edilmiştir. Bu memurların çalışma alanları, görevleri ve mesleki sorumlulukları hakkında bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karantina, Tahaffuzhane, Kamaran, Memur, Salgın.

Abstract: Epidemic diseases have been one of the biggest problems of humankind beings. Major epidemics spreading all over the world forced and sometimes rendered people helpless. The quarantine method was developed to prevent the spread and damage of epidemics. Quarantine was first applied in Venice and Dubrovnik against the great plague epidemic in the 14th century. In the Ottoman State, the first quarantine, which was called "Usul-i Tahaffuz" and in 1831 it started to be implemented in the Mahmud II period. One of the centers where the quarantine was applied at that

* Bu çalışmanın yazarı “100/2000 Öncelikli Alan Doktora Bursiyeri”dir.

time was the quarantine station. After the first permanent quarantine established in 1839, they were continued to be established in the strategic points of the Ottoman lands.

The Kamaran Quarantine Station, which was established on the pilgrimage route in the Red Sea in 1882 in the Ottoman lands, is the largest and most comprehensive translation center in Ottoman lands. Kamaran Quarantine Station has hosted thousands of pilgrims, passengers, ships and ferries since its establishment. In the quarantine station which is complex structure disinfection procedures were carried out in the passengers and sea transportation coming here, besides quarantine procedures. There were employees in a wide variety of fields to carry out all these operations. In this article, the employees who were employed in the quarantine between 1882-1916 were determined. In this article, the employees who were employed in the quarantine between 1882-1916 were determined. A scientific was made on the fields of work, duties and professional responsibilities of these employeeer.

Keywords: Quarantine, Quarantine Station, Kamaran, Officer, Epidemic.

GİRİŞ

İnsanların tarih boyunca karşılaştıkları zorluklar içinde en çaresiz kaldıkları durumlar arasında salgın hastalıklar gelmektedir. Bu hastalıklar hızlı bir şekilde yayılmış ve toplumlari etkilemiştir. İşte bu tedbirlerin başında karantina uygulaması gelir (Sarıyıldız, 2001, s. 463). Karantina; çiçek, kolera, veba, sarıhumma, tifo, sıtma vs. bulaşıcı hastalıklardan herhangi birinin görüldüğü toplu taşıma araçlarıyla yolculuk yapan veya salgın olan bir ülkeden gelen yolcu ve eşyaların ülkeye giriş yapmadan ve halk ile temas etmeden önce belirlenen bir yerde tecrit edilmesi ve bu süre zarfında uygulanan sağlık önlemlerinin tümüne verilen addır (Yıldırım, 1985, s. 1322). Osmanlı'da karantina kelimesinin yerine daha çok usul-i tahaffuz, karantina haneler içinse tahaffuzhane tabirleri kullanılmıştır (Sarıyıldız, 1994, s. 463). Koruma evi, karantina yeri anlamına gelen tahaffuzhane, ülkeyi dışarıdan gelebilecek olan bulaşıcı hastalıklara karşı korumak için gerekli koruyucu sağlık hizmetlerinin uygulandığı yerdir (Yıldırım, 1985, s. 1324). Tahaffuzhaneler bir şehre salgın hastalığın bulaşıp yayılmasını önlemek için kurulmuşlardır. Bu merkezlerde şehre gelen ve şehirden giden yolcuların sağlık durumları kontrol edilmiş ve yolcular bir süre gözetim altında tutulmuşlardır. Gözetim altındayken muayene edilen kişilerde hastalık belirtisine rastlandığı takdirde karantina uygulamasına gidilmiş ve tedavi edilmeye de çalışılmıştır. Tahaffuzhaneler bütün salgın hastalıklar için kurulmuş olan müesseseler olmasına rağmen özellikle kolera ve veba salgınları için yapılmışlardır (Ayar, 2005, s. 289).

Osmanlı'da ilk daimî tahaffuzhane 1831 yılında İstanbul'da ve 1835'te Çanakkale'deki geçici tahaffuzhanelerden sonra 1839'da kurulan Kuleli Tahaffuzhanesi'dir (Yıldırım, 1985, s. 1324). Bundan sonra XIX. yüzyılda önemli noktalara kurulan Klazomen (Urla), Kale-i Sultanıye, Kavak, Kamaran, Tur, Ebu Said ve Sinop tahaffuzhaneleri bunlara örnek gösterilebilir. (Yaşayanlar, 2015, s. 184).

Hacılar İçin Daimî Tahaffuz Adası: Kamaran

XIX. yüzyılda hacılar vasıtasıyla bulaşıcı hastalıkların Avrupa'ya ve diğer bölgelere taşınma tehlikesi sebebiyle, hacca gitmek isteyen kişiler ve bütün gemiler kolera, veba ve sarı humma gibi hastalıkların varlığından dolayı Kamaran Adası'na gelmek ve bir karantina süresi geçirmek zorundaydı. Zira bu bölge ile olan ticari faaliyetlerin ve buna mukabil gemi taşımacılığının gittikçe artması Avrupa limanlarına hastalıkları taşımıştır. (Servet-i Fünûn, 31 Teşrininevvel 1318/13 Kasım 1902, s. 72-73).

Cidde'ye gelen ve giden gemileri, vapur ve kayıklarla birlikte yolcuların sıhhi durumlarını değerlendirmek için Osmanlı Devlet'i Kamaran'a bir dönem sıhhiye heyetleri göndermiştir. Fakat ilerleyen dönemlerde bu geçici tedbir yeterli gelmeyince daimî olarak bir müessesenin kurulmasına karar verilmiştir. Kızıldeniz'de böyle bir kurumun teşkili Osmanlı için hem İslam dünyası içiresinde itibarını koruması hem de bölgedeki gücünü Avrupalı devletlere karşı koruması açısından önem arz etmiştir (Sarıyıldız, 1996, s. 22-23).

Kızıldeniz’de bir tahaffuzhanenin inşası için iki yer düşünülmüştür. Bunlar Cidde’ye yakın olan Ebu-Said Adası ve Babülmendep Boğazı’na yakın olan Kamaran Adası’dır. Sıhhiye Nezareti yapılan araştırmalar sonucunda Ebu-Said Adası’ndan ziyade Kamaran Adası’nın tahaffuzhane için daha uygun olduğuna karar vermiştir. Bunun üzerine 1882 yılında Kamaran Adası Tahaffuzhanesi açılmış ve yolcular kabul edilmeye başlanmıştır. (Sarıyıldız, 1996, s. 54).

Kamaran Tahaffuzhanesi, tahaffuzhanelerin en büyüğüdür. Yıl boyunca açık olan tahaffuzhane özellikle hac dönemlerinde tamamıyla işler hale gelmiştir.¹ Kamaran Tahaffuzhanesi o devirde Osmanlı’da kurulan tahaffuzhaneler içinde gerek teçhizat ve gerek teşkilatlanma açısından en iyi tahaffuzhaneydi. (Uludağ, 1938, s. 454). Sıhhi tedbirler konusunda bilgi sahibi önemli bir kişi olan Rus Doktor Mösyö Astamonof Kamaran Tahaffuzhanesi’nin önemini vurgulamış ve mükemmel kurumsallaşmasını “Kamaran Ceziresi karantina beklemek için yapılmış olan gayet mükemmel tertibatı, dezenfeksiyon yapmak için kullanılacak son usulde makineleri ile bahr-ı ahmerde yegane bir mevkii-i sıhhiyedir. Veba ile koleranın Avrupa’ya duhulüne karşı yegâne bir mania-i ciddiye dir.” sözleriyle ifade etmiş buradaki tedbirler sayesinde bulaşıcı hastalıkların Avrupa’ya yayılmayacağını belirtmiştir (Servet-i Fünûn, 31 Teşrinievvel 1318/13 Kasım 1902, s. 73).

Kamaran Adası Tahaffuzhanesi Memurları

Tahaffuzhanelerin kompleks yapılar olması dolayısıyla çalışanlarının çeşitliliği de göze çarpmaktadır. Bu çalışanlar arasında inspektörler, doktorlar, katipler, yazıcılar, mübahhır denilen tebhirhane memurları, ateşçiler, sıhhiye gardiyanları, eczacılar, filikacılar, makinistler gibi daha birçok çalışan sayılabilir (BOA., İ. SH., 3/12, 18 Teşrinievvel 1314/30 Ekim 1898).

Tahaffuzhaneye tayin edilecek olan çalışanlar Sıhhiye Nezareti tarafından belirlenip padişah iradesiyle memuriyetlerine atanmışlardır (BOA., İ. SH.,3/4, 29 Teşrinievvel 1313/11 Aralık 1897). İstanbul’dan gidecek olan çalışanlar hac mevsimi başlamadan genellikle Recep (BOA., İ. SH., 2/27, 1 Teşrinisani 1311/13 Kasım 1895) ayının başlarında ya da Şaban (BOA., İ. SH., 3/43, 14 Teşrinievvel 1317 /27 Ekim 1901) ayı başlarında Kamaran’a gönderilmişlerdir.

Kamaran Tahaffuzhanesi’nin ilk hacı ağırlamaya başladığı 1882 yılındaki memur sayısı 17 kişiden ibarettir (Sarıyıldız, 1996, 56). Bundan sonra çalışan sayısı giderek artmıştır. Özellikle 1894 yılında ve sonraki yıllarda yapılan yenileme çalışmalarıyla tahaffuzhane hem kârgir olarak inşa edilmiş hem de daha fazla insanı ağırlayabilmesi için genişletilmiştir. Böylelikle ihtiyaca binaen istihdam edilen çalışan sayısında da artış olmuştur (BOA., A.} MKT. MHM., 570/17, 21 Kanunievvel 1309/2 Ocak 1894). Tespit edilebilen en fazla çalışan sayısı 1908 yılında 114 kişidir (Sarıyıldız, 1996, s. 56-58).

Çalışanların büyük kısmı merkezden gönderilmiş olsa da yerel halktan da gerektiği durumlarda istihdam yapılmıştır. Ancak 1893 yılında yerel halktan seçilen Arap gardiyanlar tarafından gerçekleştirildiği anlaşılan bir hırsızlık olayının yaşanması 1894 yılından itibaren yerel halktan çalışan istihdamını engellemiştir. Bunun yerine İstihdam edilecek kişilerin Yemen’de bulunan 7. Ordu’dan terhis edilecekler arasından gönderilmesi uygun görülmüştür. Ancak burada terhis edilmiş asker kalmadığından Hudeyde’deki ordudan terhis olanlardan gardiyanlık için yüz kişi seçilmiştir. Bu kişiler istihdam edildikleri süre boyunca aylık 300 kuruş maaş alacaklardır (BOA., İ. SH., 2/13, 29 Teşrinisani 1310/ 11 Aralık 1894). Er dışında istihdam edilecek olan üst rütbelilerden olan teğmenlere askeri tahsisatlarının dışında aylık 400 kuruş, yüzbaşılara aylık 600 kuruş maaş verilecektir (BOA., İ. SH., 2/13, 4 Kanunievvel 1310/16 Aralık 1894). Böyle bir uygulamanın varlığına daha sonraki yıllarda rastlanmamıştır. Gerekli olduğu zaman yerel halktan kişilerin tahaffuzhanede istihdamına devam edilmiştir. (BOA., A.} MKT. MHM., 590/2, 3 Ağustos 1322/16 Ağustos 1906)

¹ Hac dönemini oluşturan aylar Recep, Şaban, Ramazan, Şevval, Zilkade ve Zilhicce’dir.

Tahaffuzhanede istihdam edilen kişilerin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Kadın çalışan sayısı çok azdır. Kadınlar genellikle gardiyanlık, hasta bakıcılık ve pansuman hizmetlerinde görev almışlardır (BOA., İ. SH., 1/13, 10 Kanunisanı 1308/22 Ocak 1893, BOA., İ. SH., 5/34, 25 Haziran 1324/8 Temmuz 1908, BOA., Y. A. RES., 148/39, 18 Temmuz 1323/31 Temmuz 1907). Bunun dışında 1 tane kadın doktor istihdam edildiği belgelerden tespit edilmiştir (BOA., İ. SH., 4/16, 10 Eylül 1319/23 Eylül 1903).

Kamaran tahaffuzhanesi çalışanlarının milliyetlerine bakıldığında genellikle yabancı uyruklu kişiler olduğu görülmektedir. Son yıllara kadar atanan yönetici ve doktorlar da yabancıdır (BOA., İ. SH., 3/34, 5 Teşrinievvel 1316/18 Ekim 1900). Bunun dışında yabancılar kâtiplikte, eczacılıkta, gardiyanlıkta, eczacılıkta, makinistlikte vs. birçok hizmet alanında istihdam edilmişlerdir (BOA., İ. SH., 3/43, 14 Teşrinievvel 1317/27 Ekim 1901)

Sıhhiye hizmetinde çalışanlar dışında Kamaran Adası'na her yıl güvenliği sağlamak için yüksek rütbeli bir subay komutasında 200 asker ve Kızıldeniz'de bulunan Osmanlı Donanması'na ait bir gemi gönderilmiştir (Sarıyıldız, 1996, s. 58). Kamaran'a gönderilen askerler Yemen'de bulunan 7. Ordu'dan temin edilmiştir (BOA., i. SH., 2/36, 18 Teşrinisanı 1312/30 Kasım 1896).

Memurların İkametleri ve Çalışma Alanları

Kamaran Tahaffuzhanesi'nde istihdam edilen çalışanlar için yolculardan ayrı olarak ikamet edebilecekleri yerler inşa edilmiştir. 1882'de kurulan tahaffuzhanede Doktor Duka Efendi'nin raporuna göre doktor ve gardiyanlar için beşer daire yapılmıştır. Ayrıca tahaffuzhanenin Kamaran Köyü'ne yakın deniz sahilinde karantina memurlarının ikametlerine mahsus bir şube vardır. Bu şube 12 kulübeden ibarettir. Bu şubenin mutfakları ve demirden yapılmış demirde bir su haznesi vardır. Bu yapılar üç kapısı olan alçak bir duvarla çevrilidir. Hamamlar ile abdesthaneler sahilden birkaç metre uzakta denizin ortasına kazıklar üzerine inşa edilip bir köprü ile sahile bağlanmıştır (Pazan, 2020, s. 81).

1894 yılında binaların memurlara ayrılmış kısımları şu şekildedir;

- Doktorlar için- 7 ariş²
- Parlatoryo³ için- 4 ariş
- Doktorlar için mutfak- 8 ariş
- Gardiyanlar için kulübe- 38 ariş
- Başgardiyanlar için- 6 ariş
- Etüv makineleri için taştan yapılmış- 2 tebhirhane
- Nezarete mahsus- 2 ariş
- Subaylara mahsus- 1 ariş
- Müstahdemlerin ikameti, doktorlar, memurlar ve kalemlere mahsus kargir 2 bina, başgardiyanlar ile sığınak olarak 9 ve tebhirhane kısımlarını içine alan sığınak- 1 ariş.

Arişlerden meydana gelen bu yapıların şiddetli sıcaklarda içleri nispeten biraz serin olmasının yanı sıra birçok sakıncası da vardı. Çeşitli sinekler, hararet, rutubet ve bölgenin havasından kaynaklı olan toz içeriye kolayca girebilmekteydi (Servet-i Fünûn, 4 Teşrinisanı 1318/17 Kasım

² O mahallin şartlarına göre kamış ve hasırdan yapılmış bir çeşit baraka. Bkz. BOA. A. MKT. MHM., 570/17, 18 Kanunisanı 1309 (30 Ocak 1894).

³ Parlatoryo: Tahaffuzhaneye gelen gemi ve yolcuların kayıt işlemlerinin, sıhhi kontrollerinin yapıldığı ve pratika aldıkları daire. (BOA. A.) MKT. UM., 74/97, 19 Ağustos 1267 (31 Ağustos 1851)). Kamaran parlatoryosu için bkz. Ek-4.

1902, s. 85). Tahaffuzhane yeniden inşa edilirken arışlerin yerine kargir binalar yapılmıştır. Böylelikle memurların ikamet edecekleri ve çalışacakları yerler daha elverişli hale getirilmiştir (BOA. A.} MKT. MHM., 570/17, 21 Kanunievvel 1309/2 Ocak 1894).

1902 yılına gelindiğinde memurların çalışma alanları ve ikamet yerlerinin çok daha düzenli ve işler hale geldiği görülmektedir. Memurların ikameti için büyük bir bina inşa edilmiştir. Binanın yapıldığı yerden tahaffuzhanenin bütün kısımlarını görmek mümkündür (Servet-i Fünûn, 13 Teşrinisani 1318/26 Kasım 1902, s. 85). Üç kısımdan meydana gelen tahaffuzhanenin birinci kısmında doktorlar ve baş gardiyanlar için bir ikametgâh vardır. Sıhhiye memurlarının sıkıntı çekmemesi için her şey düşünülmüştür. Sıhhiye müfettişi için ayrı bir bina yapıldığı gibi ayrıca tuğla ve demirden iki katlı bir bina daha inşa edilmiştir. Bu binanın alt katında sıhhiye kalem odaları ve eczane vardır. Üst kat ise memurların ikameti için kullanılmaktadır (Sarıyıldız, Macar, 2017, s. 257). Burada doktorlar için on oda, bir banyo ve binanın üç tarafını çeviren bir balkon mevcuttur.⁴ Bu binadan biraz uzakta baş gardiyanların ikameti için küçük evler yapılmıştır. Ulaşımın ve süratli bir şekilde haberleşme sağlanabilmesi için 11 km'lik şimendifer (tren yolu) inşa edilmiştir (Servet-i Fünûn, 13 Teşrinisani 1318/26 Kasım 1902, s. 85).

Karantina Memurlarının Eğitim ve Tayinleri

Karantina merkezleri sıhhiye memurluğu diğer memuriyetlerden farklı bir konumdadır. Bu memurların bir taraftan tıp ilmine hâkim olmaları gerekirken diğer taraftan idare kuralları, hesap, asayişle ilgilenebilmeleri gerekir. Bu hizmet bir bakıma ayrı bir ilim, ayrı bir sanat olarak teşekkül etmektedir. Gerek doktorlar olsun gerek diğer memur ve hizmetliler olsun mesleği yapacak olan kişilerin bu işi ayrıca öğrenmelerine ihtiyaç vardır. Bir tahaffuzhanede yapılacak olan her türlü tahaffuz ve karantina işlerinin nasıl yapılacağı öyle önemli bir meseledir ki bir sıhhiye memurunun bu işte tecrübe kazanıp ehil bir kişi olması uzun zaman alır. Bundan dolayı sıhhiye memuriyetine girecek olan kişilerin seçilmesi önemli işlerden biri olmuştur (Köşe, 2003, s. 97). 1839'da Kuleli Tahaffuzhanesi'nin açılmasıyla tahaffuzhanelerde çalışacak kişiler burada eğitime başlanmıştır. Kuleli kışlası hem tahaffuzhane hem de sıhhiye memurları için bir idare merkezi hem de sıhhiye memurları yetiştirmek için bir mektep görevini üstlenmiştir. Sıhhiye dairesinde bir eğitim verilmemesine karşılık sıhhi işlerde istihdam edilecek olan memurlar, katipler, gardiyanlar ve diğer çalışanlar burada eğitim almışlardır (Sarıyıldız, 1994, s. 349). Karantinahanelere gönderilecek olan doktorların seçimi ve tayin yetkisi 1840'ta karantina nazırına verilmiştir. Nazır tayin ettiği doktorların isim ve unvanlarını içeren defteri Babiali'ye takdim etmekle yükümlüdür. Ayrıca yine bu tarihte doktorların sınavlarının Tophane-i Amire'de yapılmasına ve maaşlarının da görev yaptıkları yerlerden karşılanmasına karar verilmiştir (Sarıyıldız, 1994, s. 358).

Sıhhiye meclisinin aldığı tedbirlerin uygulanması noktasında sorun yaşanmaması için memurların yapacakları işe hâkim olmaları gerekiyordu. Bu sebeple meclis bu alanda ehliyetli memurlar yetiştirilmesine önem vermiştir. Bu konuda yaptığı birçok araştırma sonrasında 3 Ağustos 1843 yılında alınan kararla tahaffuz işlerinde istihdam edilecek olan yalnız katiplerin değil karantina müdürlerinin de okur-yazar olmasına ve güvenilir kişilerden seçilmesine karar verilmiştir. Gerek katipliğe ve gerek müdürlüğe tayin edilmelerinden önce üç ay gardiyanlık hizmetinde çalıştırılarak tecrübe sahibi olmaları istenmiştir. Fakat büyük tahaffuzhanelerde müdürlük yapacak kişiler gardiyanlıkta istihdam olunamazdı. Bu sebeple onların Sıhhiye Dairesi'nde bir nevi staj yaparak bu tecrübeyi kazanmaları sağlanmıştır. Gerekli ehliyeti kazanamayan ve işi gerektiği gibi öğrenemeyenlerin büyük tahaffuzhanelerde istihdam edilemeyeceği de alınan kararlar arasındadır. Müdürler ve diğer staj yapacak olan gardiyan ve görevliler haftada iki defa baş direktör gözetiminde toplantı yaparak ondan tahaffuz usulünü öğrenmişlerdir. Bu kişilerin tayin edilmeleri için meclis huzurunda yapılacak olan sınavla ehliyetlerini ispatlamaları gerekmektedir. Sınavda başarılı olanlar kanun ve emirlere uyacaklarına dair bir sözleşme

⁴ Binanın resmi için bkz. Ek-1.

imzalayarak memuriyetlerinin icaplarını yerine getireceklerine dair bir taahhüt vermiş olmaktadır (Köşe, 2003, s. 102). Karantina Nizamnamesi'ne göre kendi lisanında okuma ve yazma bilmeyen hiç kimse tahaffuz hizmetinde istihdam olunamazdı (Düstur, Karantina Nizamnamesi, s. 868).

Sihhiye memurları memuriyet derecesi olarak altı sınıfa ayrılmaktadır (Düstur, "Rüsum-i Sıhhiyenin Tenziliyle....", 1331/1913, s. 446-490).

Tablo 1: Kamaran Tahaffuzhanesi Çalışanlarının Sınıfları

Memuriyet	Sınıfı
Müdür	1
Müdür Muavini	2
Baş katip	3
Mübahür	5
Baş Makinist	2
2. Makinist	3
3. Makinist	6
Makinist Muavinleri	4
Ateşçi	5
Duvarcılar ve Dülgerçiler	4
1. Boyacı Gardiyan	5
2. Boyacı Gardiyan	6
Baş gardiyanlar	4
Gardiyanlar	6
Odacı	6
Baş arışçı	6
Arışçiler	6
Kayıkcılar	6

Kamaran Tahaffuzhanesi Çalışanları ve Görevleri

Karantina merkezlerine, yeteri kadar doktor bulunmadığı için önceleri tahaffuz işleri için doktor olmayan kişilerden müdürler tayin olunmuştur. Zaman içerisinde doktor sayısının artmasıyla birlikte doktor olmayan müdürlerin sayısı da azaltılmaya başlanmıştır (Köşe, 2003, s. 109). Kamaran Tahaffuzhanesi'nde doktor olmayan bir kişi yönetici olarak atanmamıştır. İlk zamanlar "inspektör" denilen doktor yöneticiler daha sonra da direktör unvanıyla Kamaran'a atanmışlardır (BOA., İ. MMS., 109/4678, 6 Kanunisanı 1305/18 Ocak 1890, İ. SH., 3/34, 5 Teşrinievvel 1316/18 Ekim 1900). 1913 ve 1916 yıllarında ise müdür olarak bir doktor tahaffuzhanede yöneticilik yapmıştır (BOA., DH. HMS., 3/9, 10 Nisan 1332/23 Nisan 1916, BEO., 4444/333235, 26 Teşrinisani 1332/9 Aralık 1916).

Yöneticiler

Tablo 2: Kamaran Tahaffuzhanesi Yöneticileri

	Memuriyet	İsim	Tarih	Maaş	Sınıf
1	İnspektör	Doktor Duka Efendi	1882-1887		1
	İnspektör	Doktor Miçi Efendi	1887-1889	5000	1
2	İnspektör	Doktor İstamadyadis Efendi	1890	5000	1
3	İnspektör	Doktor İstiyapoviç Efendi	1891-1892	5000	1
4	İnspektör	Doktor Malezyan Efendi ⁵	1893		1
5	İnspektör	Doktor Vom	1893-1896	5000	1

⁵ 1893 yılında kolera salgını olması sebebiyle hac dönemi başlamadan önce Hudeyde'den Kamaran'a inspektörlük görevini geçici olarak yürütmek için gelmiştir. BOA., İ. SH., 1/13, 4 Kanunisanı 1308 (16 Ocak 1893).

6	İnspektör	Doktor İstiyapoviç	1897	8000	1
7	İnspektör	Doktor Karandiro pulo	1898	5000	1
8	İnspektör	Doktor Eksanta Polidis Efendi	1899-1900	5000	1
9	Direktör	Doktor Luici Efendi	1901-1904	6000	1
10	Direktör	Doktor Delpino Efendi	1905	5000	1
11	Direktör	Doktor Deliniyo Efendi	1906-1907	5000	1
12	Direktör	Doktor Cenap Şahabettin Bey	1908	5000	1
13	Müdür	Ahmet Tevfik Bey	1913- 1916		

Kamaran Tahaffuzhaesi'nin kurucusu ve ilk yöneticisi tahsilini Paris'te yapmış olan Doktor Duka Efendi'dir. Daimî tahaffuzhaneyi kurmak üzere Duka Efendi, 1881 yılında Hindistan'dan gelen hacıların karantina altına alınabilmesi için Kamaran'da geçici bir tahaffuzhane kurulması için görevlendirilmiştir. Geçici tahaffuzhanenin kurulması ve işe yaramasının ardından 1882 yılında burada daimî bir tahaffuzhane kurmak için görevlendirilmiştir. Bu yılın haziran ayında gerekli olan inşaat malzemeleriyle birlikte İstanbul'dan Kamaran Adası'na gitmiştir. Daha inşaat tam anlamıyla bitmeden tahaffuzhaneye yolcu kabul edilmeye başlanmıştır. Doktor Duka bir yandan inşaatla bir yandan da gelen yolcuların karantina işlemleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Devam eden inşaat faaliyetleri nihayet 1885 yılında tamamlanmıştır (Pazan, 2020, s. 80-81).

Duka Efendi'nin beş yıllık inspektörlük hizmetinden sonra 1887 de Doktor Miçi Efendi bu hizmete atanmıştır. Miçi Efendi 5 sene kadar Kamaran'da doktorluk yaptıktan sonra bu göreve getirilmiştir (BOA., İ. DH., 1072/84075, 3 Şubat 1303/15 Şubat 1888).

1890 yılında Kamaran inspektörlüğüne Doktor İstimadyadis Efendi tayin edilmiştir. İzmir Karantinası doktoru olan İstimadyadis Efendi bu hizmete atanmadan önce Cidde ve Hudeyde'de bulunan karantina merkezlerinde de 5-6 yıl kadar inspektörlük yapmıştır (BOA., İ.MMS., 109/4678, 6 Kanunisani 1305/18 Ocak 1890).

İstiyapoviç Efendi 1891 yılında üç yıllığına tahaffuzhaneye tayin edilmiştir (BOA., İ. DH., 1211/94808, 8 Kanunisani 1306/20 Ocak 1891). Fakat iki yıl burada görev yaptıktan sonra Sıhhiye Meclisi Fransızca katipliğine atanmıştır. İnspektör tahaffuzhane çalışanlarıyla sorun yaşamıştır. Hakkında Osmanlı bayrağını küçümsediği, çalışanlarla bu konuda tartışmaya girdiği ve Müslüman çalışanlara hakaret ettiği ile ilgili şikâyet vardır. Atandığı Fransızca katipliği görevini hak etmediği bu şikâyetle birlikte dile getirilmiştir (BOA., Y. MTV., 77/144, 28 Nisan 1309/10 Mayıs 1893). Şikâyet dikkate alınmamıştır. Zira 1897 yılında Doktor İstiyapoviç Fransızca katipliğinden tekrar Kamaran Tahaffuzhanesi inspektörlüğü görevine getirilmiştir. Yönetim tecrübesine güvenilen İstiyapoviç, tahaffuzhanenin yenileme çalışmalarının bitmek üzere olması ve buranın yeniden bir düzene ihtiyacı olmasından dolayı doktor inspektör olarak gönderilmiştir (BOA., İ. SH., 3/4, 25 Teşrinievvel 1313/7 Aralık 1897). Bundan önce ise 1893 yılında Hindistan'da ortaya çıkan kolera salgını dolayısıyla hac dönemi dışında açık olan tahaffuzhanede geçici olarak Malezyan Efendi inspektör olarak çalışmıştır. Hac döneminin başlamasıyla birlikte Cidde karantinası inspektörü Doktor Vom buraya tayin edilmiştir. Vom burada üç yıl çalışmıştır (BOA., İ. SH., 1/13, 4 Kanunisani 1308/16 Ocak 1893).

1898 yılında inspektörlük hizmetine atanan Doktor Karandiro Pulu bir önceki sene Kamaran'da inspektör muavinliği yapmıştır (BOA., İ. SH., 3/12, 18 Teşrinievvel 1314/30 Ekim 1898). Ertesi yıl da Cidde Karantina Merkezi'nde inspektörlük yapmış olan Eksanta Polidis bu görevi yürütmüştür. (BOA., Y. A. RES., 103/93, 13 Teşrinievvel 1315/25 Ekim 1899). Doktor Polidis 1900 yılında atanırken unvanı "direktör" olarak değişmiştir (BOA., İ. SH., 3/34, 5 Teşrinievvel 1316/18 Ekim 1900). Doktorun bir de hizmetleri karşılığında aldığı Osmani Nişanı vardır.

1901 yılına mahsus olarak tahaffuzhaneye yönetici olarak atanın Doktor Luici Efendi sonraki üç yıl da buraya gönderilmiştir. Kamaran'a gelen diğer yöneticilerden farklı olarak kendisine

“tahsisat-ı manzume” adıyla ek olarak bir ödeme yapılmıştır. Böylelikle diğerleri genellikle 5000 kuruş maaş alırken Luici Efendi 6000 kuruş maaş almıştır. O, Luici Kamaran’da 4 yıl üst üste yöneticilik yapan tek kişidir (BOA., DH. MKT., 2562/76, 5 Teşrinisani 1317 (18 Kasım 1901), İ. SH., 4/4, 1 Eylül 1318 (14 Eylül 1902), İ. SH., 4/16, 10 Eylül 1319 (23 Eylül 1903), İ. SH., 4/34, 15 Eylül 1320 (28 Eylül 1904)). Bundan sonra 1905 yılında atanan Doktor Delpino ve 1906-1907 yıllarında burada yöneticilik yapan Doktor Deliniyo Efendi de bu unvanla tayine dilmışlerdir (BOA., İ. SH., 4/42, 3 Ağustos 1321 (16 Ağustos 1905)).

1908 yılında atanan direktör Doktor Cenab Şahabbettin Bey Kamaran Tahaffuzhanesi’nin ilk Türk yöneticisidir (BOA., İ. SH., 5/34, 25 Haziran 1324/8 Temmuz 1908). 1889 yılında Mektebi Tıbbiye-i Şahane’den mezun olan Cenab Bey, aynı yıl padişah iradesiyle ihtisas yapmak üzere Paris’e gitmiştir (BOA., HR. SFR. 4, 448/49, 19 Eylül 1305/1 Ekim 1889). Yaklaşık üç buçuk sene kadar burada tahsil hayatına devam etmiştir (BOA., HR. SFR. 4, 448/61, 11 Mart 1309/23 Mart 1893). Paris’ten döndükten sonra gitmeden önce görev yaptığı Haydar Paşa Hastanesi’nde çalışmıştır (BOA., BEO, 445/33336, 17 Temmuz 1310/29 Temmuz 1894). Cenab Şahabbettin, 1897 ve 1898 yıllarında Haydar Paşa Hastanesi doktorluğunu yaparken aynı zamanda hac dönemlerinde geçici olarak Kamaran’da doktorluk hizmetinde bulunmuştur (BOA., İ. SH., 3/4, 25 Teşrinievvel 1313 (7 Aralık 1897), İ. SH., 3/12, 18 Teşrinievvel 1314/30 Ekim 1898). Sonrasında Cidde’de inspektörlük de yapmıştır. Burada kazandığı tecrübeden sonra Kamaran Tahaffuzhanesi’ne direktör olarak tayin edilmiştir (BOA., İ. SH., 5/34, 25 Haziran 1324/8 Temmuz 1908).

1908’den sonra 1915 yılına kadar Kamaran Tahaffuzhanesi’nde yöneticilik yapan kişi belirlenememiştir. Ulaşılabilen tek bilgi 1914 yılında Müslüman bir inspektörün burada görev yaptığıdır (BOA., HR. İD., 1514/46, 5 Temmuz 1330/18 Temmuz 1914). 1915-1917 yıllarında yine Türk bir doktor olan Ahmet Tevfik Bey tahaffuzhanede müdürlük yapmıştır. Diğer yöneticilerden farklı olarak Ahmet Bey’in unvanı müdür’dür (BOA., DH. ŞFR., 478/64, 20 Haziran 1331/3 Temmuz 1915). Bu müdür 1898 yılında yine bu tahaffuzhane de doktorluk yapmıştır (BOA., İ. SH., 3/12, 18 Teşrinievvel 1314/30 Ekim 1898).

Yöneticilerin Görevleri;

Kamaran Adası’na karantina sürelerini geçirmek için yalnızca hacılar değil Hint Denizi tarafından gelecek her türlü ticari sandal, gemi ve yolcu da Kamaran’a uğramak zorundaydı. Gelen gemilerin ve yolcuların karantina işlerinin yürütülmesini de tahaffuzhane yöneticisi sağlamıştır (BOA., A. } MKT. MHM., 570/17, 21 Kanunievvel 1309/2 Ocak 1894). Yöneticiler doktorlardan tayin edildiği için bu kişiler hem sağlık hizmetleriyle ilgilenmiş hem de müdürlük yapmışlardır.

Karantinahaneye tayin olunan müdür gerekli olan hizmetin layıkıyla yerine getirilmesinden ve kanunnamelere uygun şekilde yapılmasından sorumludur. Ayrıca karantina usulüne karşı çıkanları engellemek ve gerekli tedbirleri almak zorundadır (Karantina Layihası, 1254/1838, s. 25-26).

Karantina müdürleri her ay maiyetlerinde bulunan memurların maaşlarını da ödemişlerdir. Maaşları ödemediği zaman ödendiğine dair imzalı bir belge alarak bunları nezarete gönderirdi (Düstur-Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 878).

Karantina müdürleri bulaşık mahallerden gelenlerin karantinaya tabi olacak eşyasının cinsine göre rüsumat alınacağı için tahaffuzhaneye çıkarılan eşyaların şu özelliklerini kaydetmeleri gerekirdi; Eşyaların tathiri (temizleme işlemi) zor mu kolay mı, kaç denk ve balya, hangi gemi ile gelmiştir, kaptan ve geminin ismi, nereden gelip nereye gittikleri, miktarı. Bu kayıtları her ay karantina müdürleri düzenlenecek olan deftere tek tek yazacaklardır. Rüsumatın tahsili sırasında herhangi bir yolsuzluğa izin vermeyecek ve böyle bir durum olduğunda nezarete bildireceklerdir. Müdürün yaptığı herhangi bir yolsuzluk da diğer memurlar tarafından bildirilmelidir (BOA., C. SH., 7/331, H. 15-01-1267/20 Kasım 1850).

Toplanan sıhhiye rüsumatları ve bütün harcamalar müdürlerin denetiminde olacaktır. Bunların yazıldığı defterler her ay imzalanarak hasılatıyla birlikte defterdarlara ve mal müdürlerine teslim edilecektir. Bunun karşılığında alınan makbuz ile hasılatın bir kısmı meclis-i tahaffuza gönderilecektir. Karantina müdürleri karantina ve tathir⁶ işlemleri tamamlanmayan gemilere kaptanların isteği üzerine kanuna aykırı olarak patenta⁷ veremezler ve eksik rüsumat alamazlardı. Memuriyetlerinin gerektirdiği görevleri yerine getirmeyip kanuna aykırı davranıp hasılat defterini göndermeyenler cezalandırılacaklardır. Ayrıca Eksik rüsumat almak ve zimmete para geçirmek de ceza gerektiren durumlardandır. Bu cezalar suçu işleyen memura itiraf ettirildikten sonra maaşlarının ödemesi geciktirilerek ifa edilecektir. Hüsnü hizmet edenler ise mükafatlandırılacaktır (Düstur-Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 887).

Doktorlar

1861 yılında yapılan düzenleme ile Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den veya yabancı tıp okullarından bir diploması olmayan kişiler imparatorluk dahilinde doktorluk yapamazlardı (Yıldırım, 1985, s. 1321).

Karantina merkezlerinde çalışacak olan doktorlar ve sorumlu kişiler doğrudan doğruya hükümet tarafından resmen tayin edilmiş ve görevlendirilmiştir. Doktorların ve sorumlu memurların bazı engeller ve sıhhi işler dolayısıyla vazifelerine gücü yetmediği durumlarda mahalli idarelerce de doktor tayin edilebilirdi (Düstur- Emraz-ı Sariye....., 1266/1849, s. 598).

Taşrada bulunan karantinalarda müdürlerin Müslüman olması zorunluğuna karşın doktorlar için böyle bir durum söz konusu değildir. Devletin sağlık kadrolarındaki görevliler karantina usulüne hâkim değillerdi. Bu sebeple genellikle Avrupa'dan getirilen doktorlar bu iş için görevlendirilmiştir. Zaman içerisinde Türk doktorları da bu konularda deneyim kazanmışlar karantina merkezlerine tayin edilmişlerdir (Yıldırım, 2014, s. 73). Gerek Avrupa'da eğitim görmüş gerek Osmanlı'da tıp eğitimi almış doktorlar karantina hizmetlerini yürütmek için adaya tayin edilmişlerdir. Örneğin tahaffuzhanede yöneticilik yapan Doktor Cenab Şahabbettin Bey Askeri Tıbbiye'den mezun olduktan sonra Avrupa'da da eğitim almıştır (Tarakçı, 2014, s. 1). Ayrıca tahaffuzhanenin önemine binaen buraya tayin edilen doktorların daha önce karantina mahallerinde çalışmış olmalarına ve tecrübe sahibi olmalarına dikkat edilmiştir. Doktorlar Cidde, Hudeyde, İzmir karantinahanelerinden buraya tayin edildikleri gibi İstanbul'daki Haydar Paşa Hastanesi'nden ve Gülhane Hastanesi'nden Kamaran'a geçici veya daimî hizmet için gelmişlerdir (BOA., Y. A. RES., 103/93, 13 Teşrinievvel 1315/25 Ekim 1899, BEO., 3169/237629, 1 Eylül 1323/14 Eylül 1907).

Doktorların genellikle yabancı ve Hristiyan olması sorun yaratmıştır. Hac vazifesini yerine getirmek için gelen insanların olduğu bir merkezde Hristiyan olan kişilerin çalışması şikâyet konusu olmuştur. Özellikle Hint hacılar bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Hristiyan doktor ve çalışanların içki içmesi Müslüman olan kişilere kötü davranışlarda bulunması hoş karşılanmamıştır. Ayrıca hacılara yapılan temizlik işlemleri sırasında Hristiyan doktor ve çalışanlar İslami gereklilikleri bilmedikleri için dini hassasiyete aykırı davranmışlardır. Çözüm yolu olarak Müslüman bir doktorun bu işte istihdam edilmesinin daha uygun olacağı vurgulanmıştır. Şikâyetlerin yerinde olduğu yapılan tahkikat sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu sebeple buraya Müslüman doktor ve çalışan gönderilmesi konusunda daha hassas davranılacağı belirtilmiştir (BOA., DH. KMS., 2/28, 27 Ağustos 1329/9 Eylül 1913, 16 Teşrinievvel 1329/29 Ekim 1913). Bundan bir yıl sonra Bombay (Mumbai) baş şehbenderliğinden Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgraf ile özellikle Hint hacıların sıhhi muayene ve temizlik işlemleri sırasında Müslüman veya Hindu doktorun bulunması daha uygun olacağı belirtilerek zaruri olmadıkça Hristiyan doktorun bu işi yapmamasını rica etmişlerdir. Ayrıca kadın hacılar için de kadın bir

⁶ Tathir: Temizlemek, paklamak.

⁷ Patenta: Yabancı limandan gelen gemilere, kıyı sağlık dairesi tarafından karantina muayenesinden sonra verilen kıyıya çıkma belgesi.

doktor bulundurulması istenmiştir (BOA., HR. İD. 1514/45, 16 Haziran 1914). Hariciye Nezareti'nden Bombay baş şehbenderliğine cevaben; Kamaran'da gerekli tedbirlerin alındığı, burada Müslüman doktorların çalıştığı ve bir kadın doktorun da Hindistan'dan gelmek üzere olduğu bildirilmiştir (BOA., HR. İD., 1514/46, 5 Temmuz 1330/18 Temmuz 1914).

1914 yılında istihdam edilen kadın Hint doktor dışında 1903'ten 1908 yılına kadar bir kadın doktor daha tahaffuzhanede çalışmıştır. Doktor Misis Çeyz 6 yıl sadece hac dönemlerinde 4 ya da 6 aylığına burada istihdam edilmiştir. Bu kadın doktor diğer doktorlar gibi 3000 kuruş maaş ve 12000 kuruş harcırah almıştır (BOA., İ. SH., 4/16, 10 Eylül 1319/23 Eylül 1903, İ. SH., 4/34, 15 Eylül 1320/28 Eylül 1904, İ. SH., 4/42, 30 Temmuz 1321/12 Ağustos 1905, A.} MKT. MHM., 590/2, 3 Ağustos 1322/16 Ağustos 1906, Y. A. RES., 148/39, 18 Temmuz 1323/31 Temmuz 1907, İ. SH., 5/34, 25 Haziran 1324/8 Temmuz 1908).

Kamaran Tahaffuzhanesi'nde doktorlar çeşitli alanlarda görev almışlardır. Harici hizmet doktorluğu, dahili hizmet doktorluğu, bakteriyoloji tetkiki için doktor, tebhir (tütsüleme, etüv makinesinden geçirme) işleri için doktor, hastane doktorluğu bu alanlar arasında sayılabilir (BOA., Y. A. RES., 103/93, 13 Teşrinievvel 1315/25 Ekim 1899, İ. SH., 3/43, 14 Teşrinievvel 1317/27 Ekim 1901, İ. SH., 2/27, 15 Teşrinisani 1311/27 Kasım 1895, İ. SH., 4/34, 15 Eylül 1320/28 Eylül 1904).

Doktorların Görevleri;

Doktorlar bulaşıcı hastalık olan yerlerde sıhhiye binalarının nereye yapılacağını, binaların şeklini, bu binaların nasıl inşa edileceğini, boyutlarını ve dairelerin hangi bölümlerden oluşacağını belirlerlerdi (Karantina Layihası, 1254/1838, 17-18). Kamaran'da yapılan yenileme çalışmalarında sonra 1897 yılında bu işin yapılması için Sıhhiye Nezareti'nde Fransızca katipliği görevinde bulunan Doktor İstiyapoviç görevlendirilmiştir. Tahaffuzhane yöneticiliğiyle birlikte onun bu görevden alacağı maaş da diğer yöneticilerden daha fazladır. Diğer yöneticiler genellikle 6000 kuruş maaş alırken İstiyapoviç 8000 kuruş maaş almıştır (BOA., İ. SH., 3/4, 25 Teşrinievvel 1313/7 Aralık 1897).

Doktorların karantina merkezlerinde yapmakla yükümlü olduğu işler Karantina Nizamnamesi'nde şöyle sıralanmıştır (Düstur- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 839-871);

Tahaffuzhanede çalışacak doktorların Sıhhiye Nezareti tarafından belirlenmiş olan tahaffuz usulünün kurallarına uymaları gerekirdi. Fakat karantina hizmetinde bulunan doktor her ne kadar kanunen belirlenmiş usulleri uygulamakla yükümlü ise de gerektiği takdirde karantina memuruyla birlikte yeni tedbirler alınması konusunda kendisine yetki verilmiştir. Ayrıca karantina doktorları yine gerekli olursa tayin edildiği yerde duruma göre sıhhi tedbirler uygulamama hakkına sahiptir. Tedbirlerin uygulanmadığı durumlarda ve değişikliğe gittiği takdirde bunun sorumluluğunu da üstlenmiş olacaktırlar.

Doktorlar görevli oldukları mahallerde insanların sağlığının korunması için çaba sarf edeceklerdir. Çalıştıkları mahallerde salgın bir hastalık ortaya çıkması durumunda bu hastalığın yok edilmesi için ellerinden gelen gayreti göstereceklerdir.

Sağlık tedbirlerine aykırı davranan kişiler hakkında hakimlere başvurarak şikâyet etme hakkına da sahiplerdir.

Fakir ve nasipsiz olanların iyileşmesini kolaylaştırıp ve ücretsiz olarak tedavi edeceklerdir.

Doktorlar işittikleri şeylere göre hastalığa karar veremezler. Mutlaka hastaları kendileri muayene ederek teşhis koyacaklardır.

Doktorların hastalık şüphesi olan kişilerin odalarına girmeleri yasaktır. Muayenelerini yaparken mümkün olduğunca uzak durup muayeneyi iki üç adım öteden yapacaklardır. Muayene sırasında

hastanın vücudunun her tarafını kontrol edecek ve özellikle kasık ve koltuk altlarını dikkatlice inceleyeceklerdir.

Şüpheli ve bulaşık kabul edilen gemilere karantina doktorunun çıkması kesinlikle yasaktır. Bu gibi bir durum olduğunda doktor hastayı geminin filikasına indirtip mümkün olduğunca uzaktan muayene ettikten sonra eğer gerekli görürse tahaffuzhaneye çıkartabileceklerdir. Görevde olduğu mahalde ölen kişilerden doktorlar haberdar edilmek zorundadır. Doktor ölen kişi hakkında düzenlenmiş olan belgeyi kontrol edecektir. Ölüm sebebi hakkında yeterince bilgi olmadığı durumda karantina memuruyla beraber ölüm sebebinin belirlenmesi için ölüyü defnedilmeden önce tekrar muayene edeceklerdir. Ölen kişi kadın olduğu durumlarda bu işin kadın bir görevli ile yapılması uygundur.

Tahaffuz memuru ve doktoru çalıştıkları tahaffuzhanelerde karantinasını tamamlamış yolcuya bir temiz tezkiresi verecekler ve bu tezkirede ikisinin de imzası bulunacaktır. Bu tezkirede yolcunun hangi mahalden geldiği, tahaffuzhaneye giriş tarihi, burada kaç gün kaldığı ve pratika aldıkları gün yer alacaktır. Ayrıca tahaffuzhanenin bulunduğu mahallin sıhhi durumunu da eklenecektir.

Doktorların hastalığa yakalanmış kişileri her gün kontrol etmesi gereklidir.

Karantina memuru ve doktoru hastalıktan ölen kişilerin bu kişiler için özel yapılmış olan 6 kadem derinlikteki mezarlara defnedilmesini sağlayacaktır.

Eğer doktor bir hastalığa yakalanırsa karantina tedbirlerini kendileri içinde uygulamak zorundadır. Sonrasında vakit kaybetmeden bu durumu karantina memuruna ve nezarete bildirecektir.

Karantina doktoru yolcuları ve gemi tayfalarını tahaffuz mevkiine ulaştıkları gün ve pratika almadan bir gün önce muayene edecektir.

Doktorlar buldukları mahallerde ölenlerin kişisel bilgilerini, ölüm sebeplerini ve çalışma bölgesinin genel sağlık durumunu içeren rapor hazırlayarak merkeze göndereceklerdir.

Salgın bir hastalık görüldüğü zaman bununla ilgili ayrıntılı bir raporlar hazırlayacaklardır.

İnsanların menfaati ve faydasını sağlayacak aşı, yiyecek, içecek cinsinden olan malları kontrol ederek sağlığa zarar veren bütün nesnelere buldukları mahalden uzaklaştıracaklardır.

Halka doğru yolu gösterip, iyi davranmak, körü körüne bağlandıkları şeyler konusunda aydınlatmak sorumlulukları dahilinde olacaktır.

Doktorların birer defteri olup buna gerek uyguladıkları tahaffuz usullerini gerek ve mahalde bulunan bütün memurlar hakkındaki kayıtların hepsini yazacaklardır.

Bir doktor görevinden alındığı veya başka bir yere tayin edildiği zaman elinde bulunan bütün kayıtları sonrasında atanan kişiye teslim etmesi gereklidir. Bu kayıtlar iki şahit huzurunda bir belge imzalanarak devir teslim yapılacaktır.

Sıhhiye memurları ile doktorlar yolculara verilen temiz tezkireleri ve gemilere verilen bulaşık hastalık taşımadıklarına dair izin belgelerini (patenta) buldukları mahallin ve çevresinin sıhhi şartlarını da ekleyerek mühürleyeceklerdir.

Doktorlar her ne sebeple olursa olsun nezaret tarafından izin verilmedikçe yerlerinden ayrılamazlar. Ayrıldıkları zamanlarda da yerlerine vekaleten bakan birini bırakacaklardır.

Herhangi bir hastalıktan vefat eden kişi doktor tarafından kontrol edilmedikçe defnedilemez.

Kolera ve veba hastalıklarından vefat edenlerin gasledilmesi, kefenlenmesi ve gömülmesi doktorun gözetimi altında yapılacaktır. Diğer bulaşıcı hastalıklardan ölen kişilerin defin

işlemlerinde ise doktorun bulunması zorunlu değildir. Defin işlemini yapacak olan görevlilere bu işin nasıl yapılacağını anlatması yeterlidir (Düstur- Emraz-ı Sariye....., 1332/1914, s. 599).

Hastalığı tespit eden doktor hastayı muayene ve tedavi ederken bulaşmasını ve yayılmasını önlemek için tecrit önlemlerini almakla yükümlüdür. Hastalığın ortaya çıkış sebeplerini, yayılmış ise ne kadar yaygın olduğu, nasıl tedbirler alınması gerektiği hakkında bir tahkikat yapması gerekir. Tathiratin uygulanmasıyla hastalığın yayılmasını önlemeli ve ortadan kalmasını sağlamalıdır. Hastalığın ortaya çıkış ve teşhis edildiği tarihiyle birlikte, tedbirlerin uygulanmasında görevlendirilecek kişiler hakkında bilgilerin yer aldığı bir ihbarname ile sıhhiye dairesine, bağlı bulunan mülkiye memurluklarına ve belediyesine hemen bilgi verilmelidir (Düstur- İlel-i Sariyeye Karşı....., 1324/1906, s. 602).

Hüccac ile yolcular Kamarana çıktıkları zaman elbise ve kirli çamaşırları etüv marifetiyle tebhir ettirilinceye kadar bir duş vasıtasıyla veya deniz hamamına girmek suretiyle yıkanacaklardır. Ayrıca tahaffuzhane dairelerine yerleştikten sonra sandık ve sepetlerindeki bütün eşyayı iplere asarak bir gün boyunca havalandıracaklardır. Yolcuların bulunduğu yerdeki doktor bu işlemlerin takibinden sorumludur. Bizzat kendi gözüyle bu işlemlerin yapıldığını takip etmek zorundadır. Yolcuları bu konularda bilgilendirip denetimini de yapmalıdır (BOA., Y. A. RES., 103/93, 24 Ağustos 1315/5 Eylül 1899).

Gardiyanlar

Kamaran Adası Tahaffuzhanesi'nde görevli olan sıhhiye gardiyanları pek çok alanda vazifelendirilmişlerdir. Burada çalışan gardiyanların çeşitlerini ve görev alanlarını şöyle sıralayabiliriz (BOA., İ. SH., 4/34, 15 Eylül 1320/28 Eylül 1904, İ. SH., 4/16, 10 Eylül 1319/23 Eylül 1903, İ. SH., 3/12, 18 Teşrinievvel 1314/30 Ekim 1898); baş gardiyan, arışçi gardiyan, bekçi gardiyan, boyacı gardiyan, ambar gardiyanı, eczane ve ameliyathaneye memur gardiyan, laboratuvar gardiyanı, odacı gardiyan. Gardiyanlar tahaffuzhanede en çok istihdam edilen çalışan grubudur. Zaman zaman sayılarının 65'i de geçtiği bilinmektedir. (BOA., A.} MKT. MHM., 590/2, 3 Ağustos 1322/16 Ağustos 1906).

Gardiyanların alacakları maaşlar yaptıkları işe göre maaş almışlardır. Baş gardiyanların maaşı 1000 ila 750 kuruş iken diğer gardiyanların maaşları 500 kuruş ile 150 kuruş arasında değişmektedir (BOA., Y. A. RES., 57/18, 17 Kanunievvel 1307/29 Aralık 1891, A.} MKT. MHM., 590/2, 3 Ağustos 1322/16 Ağustos 1906).

Gemide görev alacak gardiyana tahsis olunan yevmiye 10 kuruştur. Bu yevmiye dışında gardiyanlara bir de yiyecek tahsis edilmiştir. Bu masraflar gemi kaptanı tarafından karşılanmıştır (Düstur- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 878).

Tahaffuzhaneye gelen yolcular odalarına tayin olunan her gardiyan için alınacak harç miktarı 10 kuruş olarak belirlenmiştir (Sarıyıldız, 1994, s. 375). Bunun dışında yolcular gardiyanlara yiyecek de vermişlerdir (Düstur- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 843). Yolcuların gemiden tahaffuzhaneye taşınmasına nezaret edecek olan gardiyana ve kullanacağı kayığa ödenecek harç miktarı ise 15 kuruştur (Düstur- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 878).

Tahaffuzhaneye gelen yolcular arasında fakir olanlar varsa onlardan gardiyan yevmiyesi ve oda kirası alınmamıştır. Onların karantina sürelerini geçirdikleri günlerin masrafları devlet tarafından karşılanmıştır. Fakat suiistimallerin olmaması için öncelikle bu kişiler hakkında bilgi toplayıp gerçekten fakir olup olmadığının gardiyanlar tarafından araştırılması gerekirdi.

Tahaffuzhaneden ayrılacak olan yolcuların ve eşyanın temizliği ile görevlendirilecek gardiyanların hastalık taşıyıp taşımadıkları doktor tarafından kontrol edilmesi gerekirdi. Gardiyanlar yapılacak olan kontrolden sonra kendilerine yazılı olarak verilen ruhsat sonrasında iş başı yapabilmişlerdir (Düstur- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 841).

1852 yılında yapılan düzenleme ile gardiyanların giydiği üniformaların kollarına ve yakalarına sarı şeritler dikilmesine karar verilmiştir. Böylece gardiyanlarına kendilerine özel bir kıyafetleri olmuştur (Ayar, 2005, s. 294).

Gardiyanların görevleri (Düster- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 847-885);

Gardiyan bir yolcuya refakat edeceği veya bir gemide görevlendirildiği zaman uyulması gereken kuralları yolculara anlatması gerekir. Yolcular arasında bir hastalık görüldüğü zaman da bunu hemen görevli memura bildirmesi konusunda yolcuları bilgilendireceklerdir.

Bir gardiyan nezaret edeceği yolcu sayısı en fazla 5'tir.

Gardiyanların nezaret ettikleri yolcuları gözlerinin önünden ayırması yasaktır.

Ayrıca gardiyanların yolcularla dama, tavla vs. oyunları oynamaları yasaktır.

Yolculardan bahşiş gibi herhangi bir para almaları da yasaktır.

Yolculara kötü davranmak, hakaret etmek ve kavga etmek yasaktır. Eğer yolcu bir sorun çıkarırsa baş edilemeyen durumlar baş gardiyana haber vermeleri gereklidir.

Gardiyanların karantina çıkaracak yolcuların odalarında kalması yasaktır.

Gardiyanlar yolcuların gemilerden tahaffuzhaneye çıkmasına nezaret etmek,

Odalarına yerleşen yolcuları saymak ve kaç kişi olduklarını belirlemek,

Yolcularda bulunan silahları toplamak ve sorumlu kişiye teslim etmek,

Kayıt işlemleri için gelen kâtime sorumluluğunda olan yolcuların kayıt işlemlerini yaptırmak,

Doktorun yapacağı sağlık kontrollerine yardımcı olmak,

Odalarına yerleşen yolcuların yanlarında bulunan sandık, sepet, hurç vs. kapalı olan her türlü denklere açtırmak ve bütün eşyaların iplere serilmesini sağlamak,

Yolcularda bulunan mektup ve benzeri başka kağıtlarla para keselerini alıp tütsüye götürerek bunu baş gardiyana bildirmek,

Gemi kaptanından aldığı patentaları, yolcuların temiz tezkirelerini ve eşyaların kayıtlı olduğu belgeleri alıp tütsüye götürmek,

Akşam olduğunda herkesin odasında olduğunu kontrol etmek ve yolcuların tam olduğu durumda kapılarını kapatmak,

Yolcular yemekhaneye giderken onlara eşlik etmek ve eğer yemekhanede başka yolcular varsa kendi refakatindeki yolcuları götürmemek,

Yolcuların gardiyanlar olmadan bir yere gitmeleri yasak olduğu için yolculardan herhangi biri bir yere gitmek istediğinde ona eşlik etmek,

Yolculardan biri en ufak bir sağlık sorunu yaşarsa bunu vakit ne olursa olsun doktora hemen bildirmek ve doktora haber vermeye giderken yolcunun kapısını kapalı tutmak

Yolcular kendi aralarında kavga ederlerse hemen sorumlu kişilere haber vermek.

Tahaffuzhanedeki odaların kapıları önünde rastladıkları her türlü bez parçasını el sürmeden bir maşa ile toplayıp yakmak,

Odalarda yolculardan arta kalan şeyleri toplayıp yakmak ve yolcuların tahaffuzhanenin herhangi bir yerine çöp atmalarını engellemek,

Bulaşıcı hastalığa yakalanmış olan hastanın odasının önünde nöbet tutmak, herhangi biriyle temasını ve eşyalarının dışarı çıkmasını engellemek,

Tahaffuzhaneye gelen gemilerin kapatanlarına “sarı bandıra”⁸ çekmesi konusunda uyarıda bulunmak,

Gemilere iki gardiyan memur edilirdi. Eğer kaptan filika ile su veya kumanya almak için karaya çıkmak isterse kaptana eşlik etmek, kaptanın herhangi biriyle temas etmesini engellemek, Kazara biriyle temas etmesi halinde bu durumu yetkili kişilere bildirmek. Ayrıca filikaya da sarı bandıra asmak,

İskeleye yanaşan geminin halatlarının katranlı olup olmadığını kontrol etmek,

Eğer katranlı değilse etrafında herhangi bir bez parçası, kâğıt vs. bulursa onları yakmak,

Gemideki yolcular indikten sonra geride kalan tayfa ve yolcu sayısını tespit ederek her zaman bu konu hakkında bilgi sahibi olmak. Doktor gemiyi kontrole geldiği zaman kendisine yolsu sayısını bildirmek,

Gardiyanlar yolcularını ve yüklerini boşalttıktan sonra geminin her tarafını gözden geçirerek yolcu kalıp kalmadığını kontrol etmek. Bu kontrol sırasında rastladığı kâğıt, mektup, para torbası vs. gibi şeyleri memura bildirdikten sonra tütsüye götürmek. Kontroller sonrasında kaptana gemiyi iskeleden uzak münasip bir yere demirlemesini söylemek,

Gemide kalan kişiler arasında ufacık sağlık sorunu olduğunda durumu hemen görevli memura haber vermek,

Gemide bulunan eşyaların arasında kedi köpek gibi hayvanlar varsa onların çıkmasına izin vermeyerek gemide bağlı olduklarından emin olmak. Her akşam iskelenin temizliğini yaptıktan sonra gemilerin iskeleden ayrılmasını sağlamak,

Gemi iskeleden açıldıktan sonra geride kalan kaptan, tayfa ve yolcuların bütün eşyalarını güvertede iplere astırmak ve havalanmalarını sağlamak. Havanın yağışlı ve kapalı olduğu zamanlarda geminin ambar kısmında bu işlemin yapılmak. Son olarak da gemiyi güzelce süpürülmesini sağlamak,

Tathir memuru ve doktorların öğrettiği şekilde geminin dezenfeksiyonunu yapmak. Kaptanın bu işe engel olduğu bir durum olursa bunu yetkililere bildirmek,

Geceleri gemiden birinin ayrılmasına dikkat etmek. Gemiden kayıkla gizlice birinin ayrılmasını kontrol etmek için sabaha kadar güvertede nöbet tutmak. Gardiyanın uyuyup uyumadığını ise iskeleden birinin kayıkla gidip seslenerek kontrol etmesi gerekirdi. Eğer nöbetçi gardiyan uyumuşsa uyarılırdı.

Yolcularla birlikte kedi, koyun, kuş ve köpek gibi hayvanların ortalıkta dolaşması yasak olduğu için onların muhafazasına özen göstermek ve kapalı kaldıklarından emin olmak,

Tebhırhane Memurları (Mübahhır)

Bulaşıcı hastalıklardan herhangi birine yakalanmış olan kişilerin eşyalarının ve kıyafetlerinin basınçlı buharla ve yine bu hastaların temas etmiş olduğu bütün mekanların kimyasal maddelerle dezenfeksiyon işlemlerini yapan müesseselere tebhırhane denir (Ayar, 2005, s. 244). Tahaffuzhane bünyesinde de bulunan tebhırhanelerde buraya gelen bütün yolcular ve eşyaları

⁸ Bir ülkenin limanından başka bir yabancı ülkenin karasularına giriş yapan her geminin Q bayrağını toka etmesi zorunludur. Böylelikle gemide herhangi bir bulaşıcı hastalık ve ölüm olmadığı limana yanaşmak ve yük tahliye etmek veya yük almak için izin istiyorum anlamına gelen sarı bayrak toka edilerek gerekli sağlık denetimleri bitene kadar geminin karantinada olduğunu ve işlemin devam ettiği gösterir.

dezenfeksiyon işlemlerinden geçirdi. Ayrıca tahaffuzhane dahilinde bulunan yolcuların ikamet yerleri, hastaneler ve hastalık bulaştırmasından şüphe edilen her yerin temizlik ve dezenfekte işlemleri de tebhirhane tarafından yapıldı (BOA., Y. A. RES., 103/93, 24 Ağustos 1315/4 Eylül 1899). Burada çalışan ve tebhir işlerini yürüten kişilere de “mübahır” adı verilmiştir (BOA., İ. SH., 4/16, 10 Eylül 1319/23 Eylül 1903).

Tebhirhaneler 1893’te ilk açıldığı dönemlerde tebhir işini yapacak yetişmiş eleman bulunmadığı için askerlerden seçilen kişiler bu müesseselerde çalıştırılmıştır. Zaman içerisinde sivil memurlarda bu iş için tayin edilmiştir (Yıldırım, 2007, s. 422). Tebhirhane çalışanları Fransa’dan getirilen tebhirhane muallimi Mondragon tarafından eğitilmişlerdir (Ayar, 2005, s. 245).

Kamaran Tahaffuzhanesi’nde de ilk açıldığı dönemlerde bir tebhirhane bulunmasına karşın buraya bir tebhir memuru atanmamıştır. 1894 yılına kadar tahaffuzhanede tebhir işleri gardiyanlar aracılığıyla yapılmaktadır (BOA., İ. SH., 1/13, 4 Kanunisanı 1308/16 Ocak 1893). Kamaran’a ilk defa 1894 yılında 1 tebhir memuru atanmıştır (BOA., İ. SH., 2/13, 29 Teşrinisanı 1310/11 Aralık 1894). Birkaç yıl daha bir tebhir memuru atandıktan sonra sayıları dönem dönem 4’e kadar çıkmıştır (BOA., A.} MKT. MHM., 590/2, 3 Ağustos 1322/16 Ağustos 1906). Bunların haricinde kadınların tebhir işlerini görmesi için 1 kadın gardiyan istihdam edilmiştir (BOA., İ. SH., 1/13, 10 Kanunisanı 1308/22 Ocak 1893).

Tebhirhane memurlarının görevleri;

Tebhirhane memurlarının vazifelerine dair 1894 yılında “İlel-i Sariyeye İttihaz Kılınacak Tedabir ve Tebhirhane Memurlarının Vezaifine Dair Talimatname” (Düster, 1312/1894, s. 1518-1522) ve 1906 yılında “İlel-i Sariyeye Karşı İttihaz Olunacak Tedabir-i Tehaffuziye ve Tathirat-ı Tenniye ile Heyat-ı Sıhhiye ve Belediye ve Etıbbı-yı Hususiyenin ve tebhirhane memurlarının vezaifine dair nizamname” (Düster, 1324/1906, s. 602/617) olmak üzere iki düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre tebhirhane memurlarının görevleri;

Bulaşıcı hastalıklardan birisi dolayısıyla hasta olan kişilerin elbise ve eşyaları tebhirhane memuru tarafından tebhir ve tathir olunacaktır. -Tebhir memurları tathir etmekle görevli oldukları eşyalara ve elbiselere zarar vermemek için özen göstermelidir. -Tebhirhane memurlarından tathirat ile görevli olanlarının iki takım elbiseleri bulunmalıdır. Biri iş esnasında giyeceği kıyafettir. Keten bezinden yapılan bu kıyafet takkeli, yakası ve yanları ilikli bir gömlek ile pantolon ve ayakkabıdan oluşmaktadır. İkinci kıyafet ise tathirat dışında giyeceği münasip bir kıyafettir. Bu kıyafetin yakasında görevlerini anlatan bir işaret bulunacaktır.

Mübahır işten çıkarken iş kıyafetlerini çıkarıp temizlenmelidir. Kendi temizliğini sıcak su ile karıştırılmış dezenfeksiyon maddesi ve sabun ile ellerini, yüzünü yıkayarak yapacaktır. Bu dezenfeksiyon işleminden sonra bir de duş almak zorundadır. Duştan sonra temiz kıyafetlerini giyinip tebhirhane dışına çıkabileceklerdir. Ayrıca çıkardıkları iş elbiselerini bir kılıfa koyarak muhafaza edeceklerdir.

Tebhirhane memurları bulaşık olduğu bildirilen herhangi bir mahalın tathiratından da sorumludurlar. Gerekli teçhizatla birlikte gittikleri mahalde hazırlanan kimyasal karışım pülverizatör adı verilen bir makine yardımıyla tavana, duvarlara, döşeme tahtalarına vs. gereken her yere püskürtülürdü. Bunun dışında silinmesi ve temizlenmesi gerek yerlerde kimyasallar yardımıyla temizlenirdi. Tebhirhaneye götürülecek eşyalar özel çuvallara konulduktan sonra ağızları sıkıca bağlanarak tebhirhaneye götürülürdü. Bu işlemi yaparken özel bir kıyafet giymeleri de zorunludur.

Bulaşıcı olan her türlü hastalığın bulaşmasının önlenmesi, genel sağlık hizmetlerinin, hastalıklardan korunma tedbirlerinin alınması doktorların sorumluluğundadır. Ayrıca yürütülecek olan tathirat işleri ve dezenfeksiyon kimyasallarının hazırlanıp kullanılması da tebhirat memurları tarafından icra edilecektir.

Tathirat için gidilen mahalde kolera ve veba hastalığı mikrobu bulaşmış olan fakat temizlenmesi mümkün olmayacak eşyalar doktorlar tarafından belirlendikten sonra tebhir-haneyeye bildirilecektir. Yakılmasına izin verilen eşyalar tephirhaneye götürüldükten sonra tebhirhane çalışanları tarafından doktorlar gözetiminde ocakta veya uygun bir yerde üzerine gaz dökülerek yakılacaktır.

İş esnasında yemek yemek ve sigara içmeleri yasaktır (Akil Muhtar, Besim Ömer, 1328 (1912-1913), s. 148)

Tebhirhane kirliliği eşyalar ve temizliği yapılan eşyalarla ilgilenen tebhirhane memurları ayrı ayrı olmalıdır (Akil Muhtar, Besim Ömer, 1328 (1912-1913), s. 148).

Tahaffuzhanede yolcuların ve eşyaların tathiriyle görevlendirilen memurlar karantina sırasında üç defa tütsüden geçeceklerdir. Karantinaya girdikleri gün, karantina süresinin ortasında ve pratika almadan bir gün önce tütsüleneceklerdir (Düstur- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 844).

Eczacılar

Kamaran Tahaffuzhanesi'ne ilk eczacı 1882 yılında atanmıştır (Sarıyıldız, 1996, s. 56). 1884 yılında gönderilen bir eczacıdan sonra (BOA., İ. DH., 915/72648, 18 Nisan 1300/30 Nisan 1884). 1895'e kadar buraya eczacı gönderilmemiştir. Bu yıl gönderilenden sonra 1899'a kadar gönderilen eczacı aynı zamanda mübahırlık da yapmıştır (BOA., İ. SH., 2/27, 15 Teşrinisani 1311/27 Kasım 1895, Y. A. RES., 103/93, 13 Teşrinievvel 1315/25 Ekim 1899). Yine bu yıla kadar maaşları 1500 kuruş iken bundan sonra atanan eczacıların maaşları 2000 kuruşa çıkarılmıştır (BOA., İ. SH., 3/4, 29 Teşrinievvel 1313/11 Aralık 1897, İ. SH., 3/43, 14 Teşrinievvel 1317/27 Ekim 1901).

Hicaz Sıhhiye İdaresi Nizamnamesine göre eczacıların görevleri (Düstur, 1332/1914, s. 247); Hac mevsiminde sıhhiye idaresine müracaat eden hacılara doktorlar tarafından verilen reçeteler gereğince ücretsiz olarak ilaçları hazırlamak ve vermek.

Hastaneler için gerekli olan ilaçları hazırlamak.

Müracaat olduğu zamanlarda tahlil yapmak.

Sıhhiye Katipleri

Kamaran Tahaffuzhanesi'nde genellikle iki kâtip çalışmıştır. Bunlardan biri baş kâtipdir. Buraya daimî olarak tayin edilmiştir. İkinci kâtip ise hac mevsiminde baş kâtime yardımcı olması için geçici olarak tahaffuzhaneye gönderilmiştir (BOA., İ. SH., 3/4, 29 Teşrinievvel 1313/11 Aralık 1897).

Sıhhiye katiplerinin görevleri (Düstur, 1332/1914, s. 248);

Baş katipler yazıların temize çekilmesinden ve evrak kaydından, bunların korunmasından, işlerin düzgün bir şekilde yürütülmesinden ve bütün yazı işlerinden sorumludur.

Baş kâtip çalıştığı yerdeki bütün hesap işlerinden sorumludur.

Katipler baş kâtime muavinlik yaparlar. Defin tezkirelerini verirler ve ölüm kaydını yaparlar.

Katiplerin muhasebe ile ilgili olan görevleri (Düstur- Başlıca Sıhhiye İdareleri....., 301/1884, s. 60);

Muhasebe kâtipi her akşam varidat defterini bütün hasılat ile toplamını sandık defterine tarihleriyle birlikte nakleder. Masraf defterindeki masrafların toplamı da sandık defterinin masraf

tarafına işlenecektir. Her ay sonunda ödenen maaşlar maaş defterine ayrıntısıyla yazılıp toplanıp sonucu sandık defterine de kaydedilecektir.

Merkez idareden veya diğer bir karantinahaneden alınan meblağ alındığı gün sandık defterine kaydedilecektir.

Muhasebe işi ile ilgilenen kâtip tuttuğu defterlere özen göstermelidir. Sayfaları zarar görmemeli, muntazam bir şekilde kayıtları tutmalıdır.

Hastane katipleri ise hastanelerin muhasebe ve yazım işlerini yaparlar (Düstur- Hicaz Sıhhiye İdaresi Nizamnamesi, 1332/1914, s. 248).

Ambar Memurları

Kamaran'a 1897 yılında ilk defa 1500 kuruş maaşla geçici olarak bir ambar memuru gönderilmiştir (BOA., İ. SH.,3/4, 29 Teşrinievvel 1313/11 Aralık 1897). Bundan sonra tayin edilen ambar memurları genellikle daimî olarak görev almışlardır. Maaşları da 2000-3000 kuruş arasında değişmiştir (BOA., Y. A. RES., 148/39, 18 Temmuz 1323/31 Temmuz 1907, İ. SH., 3/43, 14 Teşrinievvel 1317/27 Ekim 1901).

Ambar memurlarının görevleri şöyle sıralanabilir (Düstur- Hicaz Sıhhiye İdaresi Nizamnamesi, 1332/1914, s. 249);

Eşya, alet ve edevat-ı sıhhiyenin korunması, bunların kaybolmasından ve iyi kullanılmasından sorumludurlar.

Ambar memurları ambara giren alet ve edevatın cinsini ve miktarlarını bir deftere kaydedeceklerdir.

Ambar memuru, ambardan belgesiz olarak hiçbir şeyin çıkmasına izin vermeyecektir.

Makine Dairesi Çalışanları

Bu bölümde çalışan görevliler makinist, makinist muavini, ateşçi ve makinelerin boyasından sorumlu gardiyandır (BOA., Y. A. RES., 103/93, 13 Teşrinievvel 1315/25 Ekim 1899).

Kamaran'a ilk defa 1893 yılında etüv makineleri için makinist atanmıştır (BOA., İ. SH., 1/13, 10 Kanunisani 1308/22 Ocak 1893). Daha sonraki yıllarda bu sayı artmıştır. Sayılarının artmasıyla birlikte aralarından birisi baş makinist olarak tayine edilmiştir. Diğerleri de sayılarına göre birinci makinist, ikinci makinist şeklinde sıralanmışlardır (BOA., İ. SH., 4/42, 30 Temmuz 1321/12 Ağustos 1905). Kamaran'da çalışan makinistlerin tamamı yabancı uyrukludur. Baş makinistler kontratlı olarak gelmişler ve kontrat karşılığı 15 ila 35 Osmanlı Lirası arasında ücret almışlardır (BOA., Y. A. RES., 103/93, 13 Teşrinievvel 1315/25 Ekim 1899, Y. A. RES., 148/39, 18 Temmuz 1323/31 Temmuz 1907).

Makinistlerin görevleri (Düstur- Hicaz Sıhhiye İdaresi Nizamnamesi, 1332/1914, s. 251);

Su, buz, elektrik, tebhir vs makinelerin çalıştırılması ve tamiratını yaparlardı.

Baş makinist bulunduğu mahalde mevcut olan bütün makine memurlarının amiri olup makinelere ait konulardan sorumluydu.

Sıhhiye makineleriyle ilgilenen bütün çalışanlar baş makinistin emirlerine uygun olarak hareket etmeye mecburlardı.

Ateşçiler de etüv makinelerinin kazanlarını yakmaktan sorumluydular (BOA., İ. SH., 2/13, 29 Teşrinisani 1310/11 Aralık 1894).

Binaların Tamir ve Bakımı İçin Çalışanlar ve Görevleri

1899 yılından sonra Kamaran Tahaffuzhanesi'ne binaların tamir ve bakımı için çalışanlar tayin edilmeye başlanmıştır (BOA., Y. A. RES., 103/93, 13 Teşrinievvel 1315/25 Ekim 1899). Bunlar duvar ustası, yapıların kapı-pencere dışındaki kaba tahta ve ağaç işlerini yapan dülger ustası, demir ustası ve arişçilerdir (BOA., İ. SH., 3/43, 14 Teşrinievvel 1317/27 Ekim 1901).

Bu görevliler tahaffuzhanede bulunan binaların bakımından, tamir ve tadilat işlerinden sorumludurlar. Gerektiğinde yeni yapılarında inşa edilmesinde görev almışlardır.

Römorkör Memurini

Bunların dışında Kamaran Tahaffuzhanesi'nde "Römorkör Memurini" denilen bir hizmetliler grubu daha vardır. Daha önce de bahsedildiği gibi tahaffuzhanenin haberleşme ve düzenli idaresinin yanı sıra tahaffuzhanede yolcu ve eşya taşımada kullanılan 11 km'lik bir tren hattı yapılmıştır. Bu ulaşım hizmetinin sağlanmasında sorumlu olan römorkör çalışanları makinist, kaptan, tayfa ve ateşçidir (BOA., A.} MKT. MHM., 590/2, 3 Ağustos 1322/16 Ağustos 1906). Servet-i Fünun Dergisi'nde 1902 yılında Tahaffuzhane dahilindeki bir tren hattının varlığından bahsedilmişse de bunun için çalışan istihdam edildiğine ilk defa 1905 yılında rastlanmıştır (BOA., İ. SH., 4/42, 30 Temmuz 1321/12 Ağustos 1905).

Hastabakıcı ve Tımarcı⁹

Kamaran Tahaffuzhanesin'de hasta bakıcı ve tımarcı olarak kadınlar istihdam edilmiştir. Bunlar mahallince seçilmişler ve geçici olarak çalıştırılmışlardır. Bunlar dışında bir de gardiyanın hasta bakıcılık yaptığına belgelerde rastlanmıştır. Gardiyanların da bu gibi hizmetlerde istihdam edildiği anlaşılmaktadır (BOA., İ. SH., 5/34, 25 Haziran 1324 (8 Temmuz 1908), BOA., Y. A. RES., 148/39, 18 Temmuz 1323/31 Temmuz 1907).

Hastanelerde çalışan hasta bakıcı ve tımarcıların görevleri "Kolera Hastalığında İttihazı Lazım Gelen Tedabir ve Etıbbaya Rehber" kitabında şöyle anlatılmıştır (Akil Muhtar- Besim Ömer, 1328(1912-1913), s. 150);

Hasta bakıcılar, hastaların banyosunu yaptırmak, onlara iğne yapmak, ilaçlarını içirmek gibi vazifeleri vardır.

Bunlar iş esnasında özel kıyafetler giyerlerdi. Bu kıyafetlerini sık sık değiştirip temizlemek ve ellerini hastalara temas ettikten sonra sıcak su, sabun ve özel olarak hazırlanmış olan dezenfeksiyon çözeltilisiyle yıkmaları mecburdu.

Hasta koşullarında sigara, su içmek ve yemek yemek sakıncalı olduğu için yasaktı. Yemeğe gitmeden önce elbiselerini değiştirmeleri ve ellerini dikkatli şekilde yıkamalıydılar.

Tımarcılık ve hastabakıcılık yapan görevliler hastalık bulaşmış kişilerle temas ettikleri için görevde oldukları müddetçe hastaneden ayrılmaları ve dışardan biriyle temas etmeleri yasaktır (Düstur- Emraz-ı Sariye....., 1332/1914, s. 591).

Diğer Hizmet Grupları

Yukarıda bahsedilen çalışanlar dışında Hintçe bilen tercümanlar (BOA., İ. SH., 2/27, 15 Teşrinisani 1311/27 Kasım 1895), temizlik işleri için tanzifat memurları (BOA., İ. SH., 4/34, 15 Eylül 1320/28 Eylül 1904), filikacılar, hastane hizmetçileri (BOA., İ. SH., 4/42, 30 Temmuz 1321/12 Ağustos 1905), odacılar (BOA., İ. SH., 4/34, 15 Eylül 1320/28 Eylül 1904), ariş bekçileri (BOA., İ. SH., 3/4, 29 Teşrinievvel 1313/11 Aralık 1897) tahaffuzhanede istihdam edilmişlerdir.

⁹ Tımarcı: Bir hastanede mecruhin ve hastaların yaralarını bağlayıp değiştiren cerrah yamağı, cerrahların adi işlerini gören hizmetçi. Bkz. Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki, s. 405.

Sıhhiye Çalışanlarının Cezai Sorumlulukları

Tahaffuzhane çalışanları gelen bütün yolculara iyi davranmak zorundadır. Her ne sebeple olursa olsun uygunsuz şekilde davranmaları ve yolculara hakaret etmeleri yasaktı. Bu şekilde davranan görevliler uyarılır ve gerekirse görevlerinden uzaklaştırılırlardı (Düster- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 847).

Tayin olunan kâtip, müdür ve gardiyanlar önemli bir sebep olmadıkça görevlerinden azledilememişlerdir. Kusur ve kabahati olan memurlar meclis tarafından yapılacak olan mahkeme sonucunda beraat ederlerse memuriyetlerine geri dönebilirlerdi. Kabahatli buldukları zaman ise geçici ya da süresiz olarak görevlerinden azledilirlerdi. Kabahatin büyüklüğüne göre kanunen de cezalandırılabilirlerdi. Bu cezalar yabancı olan sıhhiye memurları için de geçerlidir (Köşe, 2003, s. 102).

Karantina memurları yolculardan veya gemilerden nizamnamede belirlenen miktar dışında bir para alırlarsa mesleklerinden ihraç olunurlardı (Düster- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 878).

Gardiyanlar görevlerini eksiksiz ve düzgün yaptıkları zaman terfi edebilirlerdi. Eğer nizamnameye uygun iş yapmazlarsa ve görevlerini iyi şekilde yerine getirmezlerse bundan sorumlu olurlardı. Kabahatlerine göre hapse atılmak, prangaya vurulmak veya görevlerinden azledilmeye kadar birçok cezaya çarptırılabilirlerdi (Düster- Karantina Nizamnamesi, 1266/1849, s. 886).

Vazifesini gereği gibi yerine getirmeyen ve ihmalkarlıklarda bulunan, alet edevatın muhafazasına dikkat etmeyen tebhirhane memurlarının ilk seferinde maaşlarının 1/4 'i kesilir. 4 defaya kadar tekrarı halinde aynı kesinti yapılır fakat bu durum 5. kez tekrar ederse meslekten atılırlardı. Ayrıca dikkatsiz davranarak tathirat esnasında zarar verdikleri eşyaların da bedelleri kendilerinden tazmin edilirdi (Düster- İlel-i Sariyeye Karşı İttihaz....., 1324/1906, s. 614-615).

Doktorlar görevleri dahilindeki sorumlulukları yerine getirmediikleri ve hastalıkların yayılmasına sebep oldukları zaman haklarında kanuni işlem başlatılarak cezalandırılmaları için soruşturma yapılırdı. Gerekli ciddiyet ve dikkati göstermeyerek bulaşıcı bir hastalık olduğunu ihbar etmeyen doktora ilk seferinde idari para cezası olarak 2 ve tekrarı halinde 5 Osmanlı altını, kasıtlı olarak ihbar etmeyen ve gerekli tedbirleri almayan doktorlara iki katı para cezası uygulanır. Eğer bu gibi ihmalkarlıklar yüzünden ölüm meydana gelmişse konu adliyeye yönlendirilerek doktorlar hakkında cezai işlem yapılabilirdi (Düster- İlel-i Sariyeye Karşı İttihaz....., 1324/1906, s. 614-615).

Bunların dışında 1884 yılında hazırlanan “Ceraim-i Sıhhiye Kanunu” ile karantina merkezlerinde çalışan kişilerin için de cezalar düzenlenmiştir (Düster- Ceraim-i Sıhhiye Kanunu, 1331/1913, s. 54-27). Bu kanunnameye göre cezalar;

Sıhhi işlerin yürütülmesinin sorumlu olan bir memur halk sağlığını tehlikeye düşürecek şekilde bir hastalığın ortaya çıktığı saklar ve yetkili kişilere bildirmeyip hastalığın yayılmasına sebep olursa müebbet kürek cezasına çarptırılır. Eğer hastalık yayılmazsa geçici olarak kürek cezasına çarptırılır.

Tahaffuzhanelerde bulunan asker, subay, memur ve gardiyanlar kurallara aykırı davranıp gerek yolcuların ve gerek karantinaya tabi hayvan ve ticari mallar ile gemilerdeki yolcuların karantina kurallarını uygulamalarını sağlamaz ve hastalığın ortaya çıkıp yayılmasına sebep olursa müebbet kürek cezasına çarptırılır. Eğer hastalık yayılmazsa geçici kürek cezasına çarptırılır.

Salgın hastalık olduğu dönemde sıhhi tedbirlerin yürütülmesi yönündeki verilen emirleri yerine getirmeyen komutanlar bir seneden üç seneye kadar hapis cezası alırlar.

Sıhhiye memurları ve müdürleri sebepsiz olarak vazifelerini ihmal ederlerse bir seneden üç seneye kadar hapis cezası alırlar.

Bulaşıcı hastalığı ortaya çıktığı haber vermeyen her kim olursa olsun 15 günden 6 aya kadar hapis cezası alır. Eğer bu bilgiyi saklayan kişi doktor ise 1 yıldan 3 yıla kadar meslekten men edilir.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca farklı zamanlarda yaşanan salgın hastalıklar beraberinde bu hastalıklarla mücadele edilecek müesseselerin meydana çıkmasına sebep olmuştur. Hastalıkların tedavisi bir yana diğer insanlara bulaşmasını ve yayılmasını engelleme adına da müesseseler meydana getirilmiştir. Tahaffuzhaneler bu yapılardan birisidir. Bu müessesede tecridhane, hastane, eczane, tebhirhane, memurların ikameti için yapılmış binalar gibi birçok yapıyı bünyesinde barındırmaktadır.

Kamaran Adası Tahaffuzhanesi’de bu müessesenin en iyi örneklerinden biridir. Bulunduğu konum itibarıyla uluslararası bir öneme de sahip olan tahaffuzhane Osmanlı’nın son dönemlerinde uzun yıllar hacılara, tüccarlara ve birçok yolcuya hizmet etmiştir.

Tahaffuzhanenin işletilmesi ve karantina işlerinin yürütülmesi burada istihdam edilen çalışanlar sayesinde olmuştur. Tahaffuzhane bünyesinde yıllar içinde yüzlerce çalışan hizmet etmiştir. Kamaran’da tahaffuzhane direktöründen doktorlara, katiplerden gardiyanlara, eczacılardan hasta bakıcılara kadar birçok alanda çalışana rastlamak mümkündür. Elimizdeki belgelerden bu çalışanların sayısından maaşlarına tek tek isimlerine kadar birçok ayrıntıya erişilebilmektedir. Bu belgeler göstermektedir ki dönemin ekonomik ve siyasi zor şartları içerisinde bu tahaffuzhane en iyi şekilde işletilmeye çalışılmıştır. Yıllar içerisinde hem binalar yenilenmiş hem de daha çok hacıyı ağırlayabilecek şekilde genişletilmiştir. Bu büyümeye birlikte çalışan sayısı da çeşitliliği de artmıştır. Her haliyle en iyi şekilde hizmet sunmaya çalışan bir müessese olmuştur.

KAYNAKÇA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA)

A.} MKT. MHM. (Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı) 570/17, 590/2.

BEO (Bab-ı Ali Evrak Odası) 445/33336, 3169/237629, 4444/333235.

C. SH. (Cevdet- Sıhhiye) 7/331.

DH. HMs. (Dahiliye- Hukuk Müşavirliği) 3/9.

DH. KMS. (Dahiliye- Kalem-i Mahsus Müdüriyeti) 2/28.

DH. MKT. (Dahiliye- Mektubi Kalemi) 2562/76.

DH. ŞFR. (Dahiliye- Şifre Kalemi) 478/64.

HR. İD. (Hariciye Nezareti İdare) 1514/45, 1514/46.

HR. SFR. 4 (Hariciye- Paris Sefareti) 448/49, 448/61.

İ. DH. (İrade- Dahiliye) 915/7248, 1072/84075, 1211/94808.

İ.MMS. (İrade- Meclis-i Mahsus) 109/4678.

İ.SH. (İrade- Sıhhiye) 1/13, 2/13, 2/27, 2/36, 3/4, 4/4, 3/12, 3/14, 3/34, 3/43, 4/16, 4/34, 4/42, 5/34.

Y. A. RES. (Yıldız Sarayı, Sadaret Resmi Maruzat Evrakı) 57/8, 103/93, 148/39.

Y. MTV. (Yıldız- Mütenevvi Maruzat) 77/44

Sürelî Yayınlar

Servet-i Fünûn, “Kamaran’da Müessesat-ı Sıhhiye-i Osmaniye”, 31 Teşrininevvel 1318, Cilt: 24, Sayı: 603.

Servet-i Fünûn, “Kamaran Müessesat-ı Sıhhiye-i Osmani”, 4 Teşrinisani 1318, Cilt: 24, Sayı: 604.

Servet-i Fünûn, “Kamaran’da Müessesat-ı Sıhhiye-i Osmaniye”, 13 Teşrinisani 1318, Cilt: 24, Sayı: 605.

Sultan II. Abdülhamid’in Fotoğraf Koleksiyonu

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90587---0003.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90587---0014.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90587---0027.jpg>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90587---0020.jpg>

Düştur

Karantina Nizamnamesi Tertip I, Cilt 2.

İlel-i Sariyeye İttihaz Kılınacak Tedabir ve Tebhirhane Memurlarının Vezaifine Dair Talimatname, Tertip I, Cilt 6.

İlel-i Sariyeye Karşı İttihaz Olunacak Tedabir-i Tehaffuziye ve Tathirat-ı Fenniye ile Heyat-ı Sıhhiye

ve Belediye ve Etibba-yı Hususiyenin ve Tebhirhane Memurlarının Vezaifine Dair Nizamname, Tertip I, Cilt 8.

Başlıca Sıhhiye İdareleri İçin Muhasebe Nizamnamesidir, Tertip I, Cilt Zeyl.

Ceraim-i Sıhhiye Kanunu, Tertip 1, Cilt Zeyl4.

Emraz-ı Sariye ve İstilaiyye Nizamnamesi, Tertip II, Cilt 6.

Hicaz Sıhhiye İdaresi Nizamnamesi, Tertip II, Cilt 6.

Rüsum-i Sıhhiyenin Tenziliyle Tahaffuzhanelere Mütedair 15 Cumadelahira 1331 Tarihli Kanuna Müzeyyel Mevad Hakkında Kanun-i Muvakkat”, Tertip II, Cilt 5.

Salnâme-i Nezaret-i Umur-ı Hariciyye, 1318 (1900), Matbaa-ı Osmani.

Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu

Karantina Layihası, Süleymaniye U. Kütüphanesi, Esad Efendi Tasnifi, Kayıt No: 2482, 9 Muharrem 1254.

Kitap ve Makaleler

- Akil Muhtar, Besim Ömer. (1328) Kolera Hastalığında İttihazı Lazım Gelen Tedabir ve Etibbaya Rehber. İstanbul: Arşok Garoyan Matbaası.
- Ayar, M. (2005). Osmanlı Devleti'nde Kolera Salgını: İstanbul Örneği (1892-1895). (Basılmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Köşe, A. Devlet-i Aliyye-i Osmâniyei'de Karantina Yani Usûl-i Tahaffuzun Târihçesi" (Ahmed Mithat Efendi). Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi. C. 5, S. 1, s. 89-119.
- Pazan, İ. (2020). Hac Güzergahında Bir Osmanlı Karantinahanesi: Kamaran. Derin Tarih Dergisi, S. 98. s. 80-81.
- Sarıyıldız, G. (1994). Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri. Belleten. C. LVIII, S. 222. s. 329-376.
- Sarıyıldız, G. (1996). Hicaz Karantina Teşkilatı (1865- 1914). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sarıyıldız, G. (2001). Karantina. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. s. 463-465.
- Sarıyıldız, G., Macar, O. D. (2017). Plague and Contagion in the Mediterranean, Colera, Pilgrimage and Inetnational Politics of Sanitation: The Quarantine Station the Island of Kamaran. (Ed. Nükhet Varlık). ARC Humanities Press. s. 243-273.
- Şemseddin Sami (2013). Kamus-ı Türki. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Tarakçı, C. (2014). Cenab Şehabbeddin (2 Nisan 1871- 13 Şubat 1934). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. C. 6, S. 1. s. 287-298.
- Uludağ, O. Ş. (1938). Son Kapitülasyonlardan Biri: Karantina. Belleten. C. II, S. 7-8. s. 445-467.
- Yaşayanlar, İ. (2015). Hicaz Yolunda Kolera: Rusya Müslümanlarının Kullandığı Karadeniz Hac Yolu ve Koleranın Yayılımına Etkisi. Avrasya İncelemeleri Dergisi-Journal of Eurasian Studies (AVID). C. IV, S. 2 s. 178-203.
- Yaşayanlar, İ. (2015). Sinop, Samsun ve Trabzon'da Kolera Salgınları, Karantina Teşkilatı ve Kamu Sağlığı Hizmetleri (1876-1914). (Basılmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Bursa.
- Yıldırım, N. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi. C. 5. İstanbul: İletişim Yayınları. s. 1319-1338.
- Yıldırım, N. (2003). Tersane-i Amire Fabrikalarında Tebhir Makinesi/Etöv Üretimi ve Kullanımı. S. F. Göncüoğlu (Ed.) içinde, Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu Bildirileri, s. 421-431. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, N. (2007). 1894'ten Günümüze Üsküdar Tebhirhanesi. içinde Üsküdar Sempozyumu IV, s. 412-428. İstanbul: Seçil Ofset.
- Yıldırım, N. (2014). 14. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar-Hastaneler-Kurumlar Sağlık Tarihi Yazıları-1. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

EKLER

Ek-1: Memurlara Ait Yeni Karantina Dairesi¹⁰

Ek-2: Gardiyan Daireleri¹¹

¹⁰ II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90587---0003.jpg>

¹¹ II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90587---0014.jpg>

Ek-3: Doktor için yapılmış eski ikametgahlar¹²

Ek- 4: Parlatoryo Dairesi¹³

¹² II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90587---0027.jpg>

¹³ II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90587---0020.jpg>